

11 MINNESVÅRDAR

SÄTRA BRUNN

VÅRDPLAN FÖR PARKER OCH UTEMILJÖER

11. Minnesvårdar

11.1 Inledning

Miljön i Sätra Brunn har berikats med monument och minnesvårdar vid två huvudsakliga tillfällen. Vid anläggandet av Flemingparken som påbörjades 1705 och Pehrsparken vid sekelskiftet 1800.

Från den förstnämnda perioden finns inget bevarat, förutom omtalat i sparsamma beskrivningar. Det rörde sig om monument ämnade att försköna parken. Pyramider, vattenkonster och en målad träfigur föreställande läkekonstens gud, Eskulapius, finns omnämnda i källorna.

Pehrsparkens monument är minnesvårdar som hedrar minnet av personer och insatser.

Utöver dessa ovan nämnda finns på brunnen två ytterligare minnesvårdar. Den ena hedrar minnet av Olof Glas och den av honom skapade Olofsparken 1855-1856. Den andra är det ståtliga nationalromantiska minnesmärket över biskop A. Kalsenius, som restes utanför restaurangens veranda i Pehrsparken vid förra sekelskiftet.

De befintliga minnesvårdarnas främsta värde idag består i att de som del i helhetsmiljön förtydligar och lyfter fram viktiga skeden i brunns historia. I den rollen berikar de helt klart en vistelse i parkerna. Det är viktigt att man på enkelt och naturligt sätt kan ta del av deras budskap.

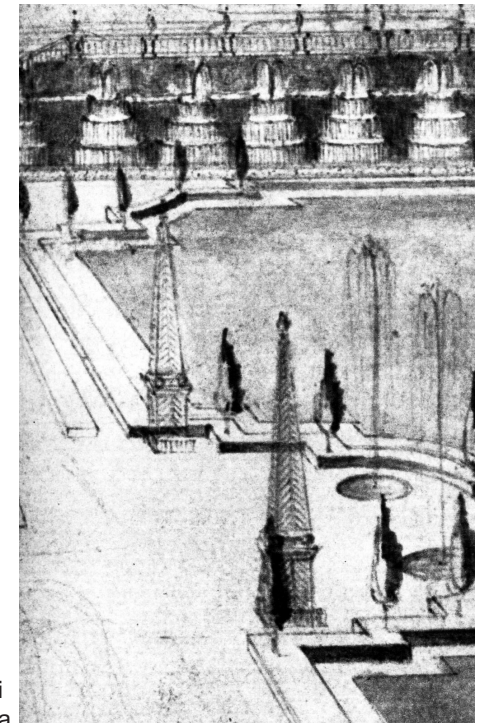
11.2 Pyramider och andra monument i Flemingparken

Flera pyramider var enligt Tersmedens uppförda i Flemingparken. Ingen av dessa finns bevarade idag men "De voro placerade i parken på ett afstånd af 346 alnar från stora landsvägen i fortsättningen af den allé, på vilken brudgumskällan låg". Då är man alldeles i närheten av Sjustjärnan. Att åtminstone en av dessa pyramider var placerad i själva Sjustjärnan styrks av en strof från 1713, författad av en okänd diktare. Där sägs Sjustjärnan vara försedd med "stålta Pyramiden som med sin hwassa spets kan hota sielfwa tiden." På kartan från 1721 nämns också pyramiden dit Brudgumsallén för i singularis.

Dylika pyramider var inte ovanliga i den tidens parkanläggningar eller vid stadsportar. Som exempel kan nämnas de pyramider som då fanns på Ekolsund i Uppland och som finns avbildade i Erik Dahlbergs Teckningar till Svecia Antiqua et Hodierna. Dessa kan mycket väl ha varit kända av Baron Fleming som t.ex. på sin väg till Sätra Brunn kan ha passerat Ekolsund. Därom vet vi dock inget.

Parkpyramiderna på den tiden var oftast utförda i trä, i en spetsig pyramidform. Det var vanligt att dylika pyramider vid speciella tillfällen smyckades med granris eller med lövverk och blomster. De målades gärna röda och avslutades ofta med en vitmålad eller förgylld knopp.

Vi föreslår att man som ett led i den nödvändiga uppräckningen

Träpyramider i park vid Ekolsund i Uppland, ur Erik Dahlbergs Svecia

av Flemingparken låter sig inspireras av de bevarade beskrivningarna ovan och uppför en ny träpyramid i Sjustjärnan. När siktlinjerna dit är röjda kommer denna pyramid att stå i fonden på både Flemingallén, Brudgumsallén och den forna Olofsallén i vars sträckning en bilväg nu är dragen. Att på detta sätt visuellt åter knyta ihop parken skulle betyda mycket för möjligheten att uppleva denna för brunnens historia så centrala park.

11.3 Pehrsparkensstenen (Afzelius-)

Enligt Tersmeden är detta Sätra Brunns första monument och restes av brunnsgästerna.

En minnesvård över parkens tillkomst, placerad söder om nuvarande

Pehrsparkensstenen, framsida

Societetshuset.

Inskriften lyder: "Åren 1799-1800, då P. Afzelius var brunnsintendent, gjordes anläggningarna här omkring. Måtte de trifvas, vårdas och utvecklas." på baksidan står "G. Silfwerstråhle gaf planen och G. Setterqvist verkställde den."

Stenen är inmarkerad på 1805 års uppmätningsskarta över "Trädgården" som Pehrsparken då kallades. Detta säkerställer dateringen av stenen till samtidigt eller strax efter parkens invigning. Man kan på denna karta även se att det ursprungligen gick en liten stig fram till och runt monumentet samt att träd var planterade i en rondal söder om densamma.

Pehrsparkensstenen, baksida

Datum: 2003-05-16

11.4 Uno von Troils sten

Von Troils sten är en nära tre meter hög minnesvård av granit placerad strax söder om Nybygget. Stenen restes av översten P. R. Tersmeden. Han lät resa stenen till minne av sin bortgångne sväger, ärkebiskop Uno von Troil, som var en återkommande gäst på brunnen, varvid han bodde på det då nybyggda Nybygget. Stenen restes år 1804, året efter att ärkebiskopen dog.

Inskriften som är författad av skalden Adlerbeth lyder: *"Till denna Park gränsar den Boning der Ärke-Biskopen UNO v. TROIL Upphörde Att Skåda Dagen. Wandringsman Låt ej Minnet af Hans Förgångelse Störa Ditt Sinnes Fred, Ty Hans sista stund var lugn Och Hans sista blickar wore Hoppets."*

Uno von Troils sten

11.5 Solvisaren

Placerad i Pehrsparkens sydvästra del. Första gången utmärkt på 1805 års uppmätningsskarta. Någon säker datering av solvisaren är inte gjord. Rosenius-Högman menar att den troligen uppsattes samtidigt som Pehrsparksstenen. Hon skriver vidare att den första gången är dokumenterad på 1820 års karta. Hon missar därmed ovan nämnda karta från 1805.

Läget i parken är inte helt självklart, vilket eventuellt skulle kunna betyda att solvisaren stod på sin plats redan när Pehrsparken anlades.

Solvisaren

Datum: 2003-05-16

11.6 Olofsstenen

Stenen restes vid den då nyupptagna Olofskällan i den likaledes nyanlagda Olofsparken.

Inskriften lyder: *"Källan upptogs 1854. Parken anlades 1855-1856 af O. Glas."*

11.7 Kalseniusstenen

En nära fem meter hög minnesvård över biskop Anders Kalsenius som 1744 inköpte brunnen för att senare donera den till Uppsala universitet.

Inskriften lyder: *"Till hågkomst af biskop Anders Kalsenius, de sjukas välgörare."* Samt på en omgivande draxslinga: *"Stenen restes vid Sättra brunns 200-årsfest midsommaren 1900, då S. E. Henschen var intendent och E. L. Henschen var kamrer."* Ritningen till stenen utfördes intendents son, sedermera professor Folke Henschen.

11.8 Milstenen

Milstenen är placerad på den gamla landsvägens södra sida strax väster om Biskopsgården. Kommer man söder ifrån är det just när man passerat milstenen som brunnsområdet öppnar sig. Så har det varit alltifrån de äldsta kartorna. Mitt emot Biskopsgården låg förut ett större stall med vagnslider där gästerna kunde lämna sina hästar och vagnar. Inskriptionen lyder: "1 MIL" och där under "18 1/5 43"
(Om stenens läge är ursprungligt, eller om den flyttats hit vid något av alla de vägarbeten som har utförts utmed den gamla kopparvägen, har vi inte funnit någon information om.)

Kalseniusstenen